Dr Nedeljko RODIĆ
Sombor

Naučni rad
PEDAGOGIJA
XL, 1-2, 2002.
UDK: 372.371.3

METODIKA I/ILI METODIKE RAZREDNE (ELEMENTARNE) NASTAVE

Uvod

Osnovna uloga teorije je da na osnovu proučavanja uopštava, menja i unapređuje praksu. Teorija i praksa se neprekidno prepliću i time jedna drugoj omogućuju dalje usavršavanje. Teorija počiva na praksi i iz nje izrasta, a praksa se oslanja na stečena praktična iskustva i određene teorijske principe koji se u njoj primenjuju. Sa sigurnošću se može tvrditi da je razvoj svakog područja čovekove delatnosti direktno zavisan od količine naučnog (teorijskog) saznanja i prakse koja je na tim osnovama zasnovana. Nasuprot tome, praksa kao svesna i celishodna delatnost, koja se ne vlada prema tim principima, podleže zakonima slučaja. Osnovni cilj svake teorije (nauke) je saznanje, predviđanje i određivanje najbolje strategije akcije u području ili područjima na koje se odnosi predmet te nauke. Ako je naučni status neke ljudske delatnosti nizak, ta delatnost neće moći da koristi veliki deo saznanja iz drugih nauka. Drugim rečima, smisao teorije je da služi praksi i da je usavršava.

U pedagoškoj teoriji, pa i svakodnevnoj jezičkoj upotrebi, **pojam metodika** nema jedinstveno značenje. Po jednima, metodika je deo ili oblast *didaktike* (kao posebna didaktika), po drugima deo ili oblast *pedagogije* (kao posebna metodika), dok neki smatraju da je to posebna *nauka o obuci*. Pod obukom se podrazumeva priprema subjekta za praktično obavljanje poslova u struci. Uprkos poznatim razlikama u određivanju pojma metodike, kao i nekim neslaganjima o njenom statusu u opštem sistemu nauka, preovlađuje mišljenje da metodika spa-

da u red *pedagoških disciplina* s posebnim predmetom proučavanja (opštih problema i zakonitosti posebne nasta-ve i učenja, odnosno osobenosti poučavanja i uvežbavanja) koji čini nastavni proces pojedinih nastavnih predmeta, zbog čega ona ima svoju samostalnost.

Metodika, u svojoj opštoj predmetnoj orijentaciji, bavi se načinima, putevima, metodama i oblicima pomoću kojih ostvarujemo obrazovno-vaspitne ciljeve. U savremenim obrascima nastave izraženo je nastojanje da se u određivanju i dostizanju obrazovno-vaspitnih ciljeva ostvari spoj teorija učenja, teorija razvoja i teorija ličnosti. Metodika se bavi načinom rada jer traži optimalne odgovore na pitanje kako ostvariti ono što se zahteva od obrazovno-vaspitnog rada u nekoj društvenoj sredini, obrazovno-vaspitnom području ili samo jednoj disciplini. S obzirom na predmet svog interesovanja, metodika se može baviti načinom realizacije samo jednog predmeta, jedne uže ili šire oblasti ili načinom rada u jednoj sredini, što upućuje na problem nivoa opštosti, odnosno konkretnosti razrešavanja metodičkih problema. Kao *naučna disciplina*, metodika ima cilj da prati i izučava opšte zakonitosti i kategorije obrazovno-vaspitnog rada u nastavnom procesu.

Metodika ima zadatak da pronalazi odgovarajuće optimalne puteve za dostizanje pedagoških (vaspitnih i obrazovnih) ciljeva, ali i bioloških ciljeva. Uzimajući u obzir podatke iz školske prakse, kao i podatke do kojih dolazi u svojim istraživanjima ili posredstvom drugih nauka, metodika razotkriva *opšte zakonitosti nastave* i svih drugih oblika obrazovno-vaspitne delatnosti koja se vezuje za struku ovog nastavnog područja. Metodika nas uči ***kako*** treba da se radi, ali ne zadržava se samo na tome. Ona treba da odgovori i na pitanja: ***šta***, ***kada***, ***čime***, ***koliko*** i ***radi čega*** (što je već u domenu didaktike) s obzirom na poznati moto: "*Nema veće nejednakosti od jednakog tretmana nejednakih*".

Metodika ili didaktika predmeta

Međutim, ako bismo se udubili u suštinu pojma metodika i za trenutak zaboravili uvrežena (i institucionalizovana) mišljenja, dobili bismo drugačiji odgovor (naziv) za ovo tematsko područje. Poznato je da je *didaktika* pedagoška disciplina koja proučava opšte probleme i zakonitosti nastave uopšte, odnosno zadatke, sadržinu i organizovanje nastave u celini, te metode sudelovanja učitelja i učenika. **Didaktika** daje odgovore na pitanja: ŠTA, KOLIKO, ZAŠTO i KAKO "obrađujemo" neke obrazovno-vaspitne sadržine. Međutim, potpunije je da ona treba da daje odgovore na pitanja: ŠTA, KOLIKO, KADA, ČIME, RADI ČEGA i KAKO primenjujemo sredstva razredne (elementarne) nastave. Proučavati i poučavati samo putem metodike znači obrađivati samo pitanje KAKO (planski način, put ...), a zanemariti *šta, koliko, kada, čime* i *radi čega,* koja su osnovna pitanja nekog obrazovno-vaspitnog područja (a koja inače i obrađujemo u okviru ovog i sličnih studija), jeste stručno i naučno pogrešno, suženo, okre-

nuto isključivo veštinarstvu, skupu postupaka i radnji i sl. Pomak od veštinarstva (već više od tri decenije) ka širem, obrazovno-vaspitnom oblikovanju mlade ličnosti, veliki je vrednosni pomak u shvatanju savremenog vaspitno-obrazovnog rada, njegovom značaju i principu humanizacije, koji je usmeren ka čoveku (učeniku kao subjektu).

Često se u stručnim i naučnim krugovima susrećemo sa pojmovima *didaktika* i *metodike,* sa naglaskom nadređenosti didaktike nad metodikama (nad nastavno-naučnim područjima u školskoj praksi). U određenju (definisanju) pojma moramo naznači-ti najbliži rod (genus proximum) tog pojma i njegove specifične razlike (differentia specifica). I za didaktiku i za "metodike" genus proximum su problemi i zakonitosti obrazovno-vaspitnog (nastavnog) procesa. Differentia specifica za oba pojma je ista, a to je *nivo* nastavnog procesa. Dok je za didaktiku to opšti nivo (opšti problemi i opšte zakonitosti nastavnog procesa), dotle je za "metodike" posebni nivo (posebni problemi i posebne zakonitosti nastavnog procesa, nastavnonaučnog područja, konkretno školskog nastavnog predmeta u okviru "razredne" – integralne i/ili interdisciplinarne – elementarne nastave).

Zato može biti reči o redefinisanju pojmova, i to: za didaktiku OPŠTA DIDAKTIKA, a za "metodike" POSEBNE DIDAKTIKE (*didaktike nastavnog predmeta*, na primer u "razrednoj" (integralnoj i/ili interdisciplinarnoj) nastavi: didaktika srpskog jezika, didaktika matematike, didaktika poznavanja prirode i društva, didaktika fizičkog vaspitanja, didaktika likovne kulture, didaktika muzičke kulture). Ako sledimo istu logiku, "specijalne metodike" se moraju redefinisati u POJEDINAČNE DIDAKTIKE (na primer: didaktika algebre ili geometrije, didaktika fizičkog vaspitanja dece različitog doba, didaktika različitih likovnih područja - slikanja, vajanja i slično, didaktika različitih muzičkih instrumenata - violine, klavira i dr.). Zbog toga su bez smisla sintagme didaktičko-metodičke, didaktičko-stručne i sl.

U obrazovno-vaspitnom procesu razlikujemo osnovne dimenzije didaktičkih jedinica, kao što su: a) *komunikacijsko-interakcijske* (odnos učitelj-učenik); b) *supstancijsko-strukturne* (ciljevi, sadržine, sredstva); v) *okolina, uslov* (vreme, prostor, odnosi); g) *procesno-artikulacijske* (faze procesa, didaktičke situacije); d) *organizacijske* (oblici i vrste procesa); e) *metodološko-metodičke* (metodološki pri-stupi, metodički postupci, tehnike rada). Samo poslednju dimenziju je moguće ubroji-ti u sklop metodike. Zato se smatra da je metodika samo deo didaktike. U praksi "razredne" (integralne i/ili interdisciplinarne) nastave, tzv. metodičkoj praksi, umesto dosadašnjeg i uvreženog pojma metodika, možemo govoriti u poslednjoj fazi obrazovno-vaspitnog procesa, o metodičkom postupku, tehnici rada i slično.

Metodika (didaktika) i/ili metodike (didaktike) "razredne" nastave

Postavlja se pitanje da li se samo zbog nivoa školovanja, odnosno različite dobi dece i mladih u razdoblju detinjstva i mladalaštva, razlikuju i metodike? To znači da bi specifične razlike (differentia specifica) obrazovno-vaspitnog (nastavnog) procesa ponovno bili *nivoi* nastavnog procesa. Diferenciranje metodika je moguće ukoliko svaka ima vlastiti predmet proučavanja. Da bi se proučilo ovo pitanje, potrebno je stalno imati na umu definisanje ovog pojma, da posebna ("specijalna") metodika (didaktika) kao *naučna disciplina* ima zadatak da prati i izučava opšte zakonitosti i kategorije obrazovno-vaspitnog rada, u ovom slučaju "razrednog" (integralnog i/ili interdisciplinarnog) nastavnog procesa (elementarne, odnosno integralne i/ili interdisciplinarne edukacije dece mlađeg školskog doba, odnosno učenika nižih razreda osnovne škole).

Drugim rečima, može se podržati ideja da nivo nastavnog procesa bude jedan od uslova za diferenciranje metodike. Drugi uslov morao bi biti sagledavan u sklopu psihološko-pedagoških karakteristika dece različite dobi. Treći uslov se može tražiti u potrebi i mogućnosti pojedinačnog i/ili zajedničkog vaspitno-obrazovnog delovanja na decu. Četvrti uslov proizlazi iz potrebe osposobljavanja stručnjaka za dete ("pedologa" - vaspitača i/ili učitelja) i stručnjaka za predmet ("pedagoga" za tzv. "predmetnu" osnovnu i srednjoškolsku nastavu i "andragoga" za univerzitetsku nastavu). Specifične bio-psiho-socijalne mogućnosti i potrebe dece u razdoblju detinjstva zahteva poseban nastavni proces u kojem bi jedan stručnjak ("pedolog") integralno vaspitno-obrazovno delovao i oblikovao decu, u tzv. razrednoj (integralnoj i/ili interdisciplinarnoj) nastavi.

U tom slučaju bi proces diferenciranja metodike išao od najnižeg nivoa školovanja, odnosno najmlađe dobi dece u razdoblju detinjstva, na metodiku "razredne" (integralne i/ili interdisciplinarne) nastave, preko višeg nivoa školovanja, učenika u razdoblju mladalaštva, na metodiku "predmetne" nastave; do najvišeg nivoa školovanja, studenata u razdoblju odraslog čoveka, metodiku "univerzitetske" nastave. Metodičko-metodološko utemeljenje diferenciranja metodike ogleda se u različitosti metodičke transformacije. U "razrednoj" (integralnoj i/ili interdisciplinarnoj) nastavi "obrađujemo" (oblikujemo) dete upražnjavajući različita sredstva (sadržinu, gradivo, tehniku i sl.) radi ostvarenja postavljenih ciljeva, kao vrednosti koja treba dostići. Na primer, u likovnoj kulturi upražnjavaju se različita osnovna sredstva (tehnike, mediji) uz pomoćna sredstva (materijale), u fizičkoj kulturi upražnjavaju se kao osnovna sredstva (motoričke aktivnosti) uz pomoćna sredstva (objekte, sprave i rekvizite), sve u cilju integralnog oblikovanja deteta u dobi detinjstva. U "predmetnoj" nastavi "obrađujemo" nastavnu jedinicu, temu, odnosno sadržinu, gradi-vo i slično, u cilju sticanja znanja iz pojedinih nastavnih predmeta učenika u dobu mladalaštva. U "univerzitetskoj" nastavi "studiramo" sadržinu, gradivo u sklopu studijskih nastavno-

naučnih oblasti studenata u razdoblju odraslog čoveka. Prema tome, možemo govoriti u sklopu ***metodike "razredne"*** *(integralne i/ili interdisciplinarne)* ***nastave,*** o *metodici primarne* (integralne) *nastave* (u periodu ranog detinjstva, primarne – integralne edukacije dece predškolskog doba) i *metodici elementarne* (interdisciplinarne) *nastave* (u periodu srednjeg detinjstva, elementarne – interdisciplinarne edukacije dece mlađeg školskog doba).

Ako metodika "razredne" *(integralne i/ili interdisciplinarne)* nastave ima *vlastiti predmet* kojim se bavi, odnosno koji proučava, što je jedan od bitnih faktora (činilaca) koji nauku čini naukom, onda se ne može više smatrati samo de-lom pedagogije, a još manje samo delom ili ogrankom struke. Predmet metodike "razredne" (integralne i/ili interdisciplinarne) nastave jeste dete u sveukupnoj praksi te nastave (vaspitno-obrazovnog rada), odnosno pitanja povezana sa problemom njegove maksimalne uspešnosti i doslednog sprovođenja postavljenih zadataka u praksi najnižeg nivoa školovanja učenika nižih razreda osnovne škole. U traženju puteva, rešenja i odgovora na pitanja koje joj postavlja praksa metodika "razredne" (*integral-ne i/ili interdisciplinarne;* primarne i/ili elementarne) nastave se, pre svega, obraća školskoj praksi, nastojeći da iz ukupne mase pojava otkrije ono šta je zakonomerno, šta je suštinsko i šta je progresivno.

Korelativni (pedagogizovani i scijentizovani) model metodike

Polazeći od supstancijsko-strukturnog aspekta prakse razredne nastave (ciljeva, sadržine, sredstava) koji su ipak povezani i sa strukom, nelogično je govoriti o dva ekstremna i suprotstavljena modela metodike. S jedne strane, *pedagogizovanom*, koji je usmeren na pedagoško-metodičko utemeljenje, a s druge strane, *scijentizovanom*, koji je usmeren na stručno-metodološko utemeljenje metodike. Neshvatljivo je reći metodika nekog nastavno-naučnog područja (na primer metodika matematike ili metodika fizičkog vaspitanja), a da se to ne odnosi i na didaktičko-metodički i na stručno-metodološki aspekt posmatrane pojave. S obzirom na različite dimenzije nastavnog procesa (komunikacijsko-interakcijske; supstancijsko-strukturne; okolinu i uslove; procesno-artikulacijske; organizacijske i metodološko-metodičke), neophodno je govoriti o tzv. ***korelativnom*** (uzajamnom) modelu metodike koji je usmeren na stručno-metodološko i pedagoško-metodičko utemeljenje metodike, a posebno "razredne" (integralne i/ili interdisciplinarne; primarne i/ili elementarne) nastave.

Metodika ili didaktika elementarne nastave fizičkog vaspitanja

S obzirom na sve ovo i terminologiju zakonodavca u jednoj oblasti "razredne" (integralne i/ili interdisciplinarne; primarne i/ili elementarne) nastave: fizičkom vaspitanju, najverovatnije će biti potrebno u bliskoj budućnosti predefinisati i nominovati ovo tematsko područje kao DIDAKTIKA FIZIČKOG VASPITANjA *(motoričke edukacije)* i to s obzirom na kategoriju populacije, odno-

sno *doba* dece u periodu detinjstva na: prvi deo (deca predškolskog doba), odnosno *primarne motoričke edukacije* i drugi deo (deca mlađeg školskog doba), odnosno *elementarne motoričke edukacije.*

Pod **didaktikom fizičkog vaspitanja** smatra se i oblast naučnih saznanja koja se bavi procesom fizičkog vaspitanja i njegovim zahtevima (zakonitostima). Posebnosti koje proizlaze iz strukture predmeta i osobenosti dečjeg doba, s druge strane, u okviru svakog posebnog nastavnog predmeta, pretpostavljaju nauku koja bi se bavila proučavanjem ovih posebnih zakonitosti. Kako je fizičko vaspitanje kao nastavni *predmet* didaktička (metodička) disciplina, tako je fizičko vaspitanje kao *proces* antropološka naučna disciplina (u integralnom proučavanju čoveka u kretanju). Iz svega proizlazi za sada najbolji pojam: *"Didaktika je nauka o opštim zakonitostima upravljanja procesom fizičkog vaspitanja".*

Opšta didaktika fizičkog vaspitanja uopštava predmet svog proučavanja (sve-ukupnu praksu fizičkog vaspitanja) radi uspešnosti i jedinstvenog obučavanja i uvežbavanja čoveka, odnosno deteta kao mladog bića. Didaktika u užem smislu bavi se postupkom sticanja motoričkih *veština* (tj. kretnih umenja i navika) i razvijanja motoričkih *sposobnosti*, i to *primarne motoričke edukacije* dece predškolskog doba, odnosno *elementarne motoričke edukacije* dece mlađeg školskog doba.

U eri široke diferencijacije nauka didaktika fizičkog vaspitanja dobija sve više obeležje jedne kompleksne, šire integrisane naučne discipline. Po svojim karakteristikama ona pripada krugu pedagoških nauka, ali istovremeno ona ima veze sa svim ostalim disciplinama koje se bave vaspitanjem i obrazovanjem (andragogijom, psihologijom, ergologijom i dr.). Isto tako, didaktika je na svojevrstan način poveza-na i s prirodnim naukama, kao antropološka naučna disciplina, u prvom redu s onim koje značajnije doprinose rasvetljavanju zakonitosti i uslova funkcionisanja i razvoja ljudskog organizma pod uticajem specifično organizovane motoričke (kretne) aktivnosti.

Literatura:

1. Banđur, V. (1998): *Teorije o predmetu proučavanja metodike,* u zborniku: Metodika – naučna i nastavna disciplina, Jagodina: Učiteljski Fakultet.
2. Lekić, Đ. (2000): *Metodika razredne nastave.* Beograd: Prosvetni pregled.
3. *Metodike u teoriji i praksi odgoja* (zbornik radova), Zagreb: Školske novine, 1985.
4. *Metodika u sustavu znanosti i obrazovanja* (zbornik radova), Zagreb: Školske novine, 1986.
5. Rodić, N. (1999): *Zaokret u planu i programu fizičkog vaspitanja učenika nižih razreda osnovne škole.* Beograd: Nastava i vaspitanje, XLVIII, 1-2: 53-61.
6. Rodić, N. (2000): *Teorija i metodika fizičkog vaspitanja.* Sombor: Učiteljski fakultet.
7. Rodić, N. (2001): *Metodički problemi fizičkog vaspitanja učenika nižih razreda osnovne škole.* Uvodno predavanje na skupu: "Januarski dani prosvetnih radnika" Zrenjanin.